

(Tęsinys. Pradžia Nr. 243)

Trumpas poilsis, ir pirmyn — ieškoti tremtinių kapų. Niekas negalvojome, kad jų teks ieškoti 4 valandas. Įvairiai bandėme juos surasti: ieškojome visi kartu, ieškojome pasiskirstę po du, po tris, o galiausiai išsiriklavę kas 25 metrai tol mišką „šukavome“, kol aptikome kapines. Nė vienos kapinės manęs taip nesukrėtė, nesužadino, kaip šios. Turbūt todėl, kad jose tvyrojo gūdi prietema, spengianti tylą, dulkė šaltas lietus, o gal todėl, kad aš jas aptikau. Bet turbūt labiausiai širdį žeidė pačių kapinių valzdas. Nė vienoje kapinėse neradome tiek daug aukštų kryžių. Čia jie stovėjo beveik prie kiekvieno kapo, o kapų radome 18. Vieni kryžiai tebestovėjo tiesiai, kaip kareiviai sargyboje, taip, kaip pastatė patys tremtiniai, kiti — pasvirę, palinkę, skaičiuodami paskutines savo dienas, o dar keli beviltiškai gulėjo ant žemės, baigdami trūnyti. Šią akimirką pagalvojau, iš kur mes būtume sužinoję, kad čia palaidoti lietuviai tremtiniai, jeigu ne šie didingi kryžiai.

Kai radome šiuos Srednios kapus, diena jauėjo į pabalgą, ir vakaro prieblanda, sutirštinta švininių lietaus debesų, užtraukusių dangų, paslėpė nuo mūsų kapus ir neleido juos sutvarkyti.

Kita diena mus pasitiko nesvetingai: su viesulais ir lietuimi, beje, nuo jo ir pabudome. Valgydami lašinius ir užsikąsdami dešra (mat duonos jau neturėjome), nutarėme ir taip nedidelei 14 žmonių grupei pasidalinti į dvi dalis: vieni liks tvarkyti Srednios kapines, o kiti eis ieškoti nerastų 52 kvadrato ir ten sutvarkyti kapines, o po pietų vėl visi drauge keliausim toliau, į Malyškina.

Prieš pietus suvaikščiojome

Sibiro žemėje keliasi kryžiai

20 kilometrų, o po pietų laukė dar 20 kilometrų kelias į Malyškina. Didelė dalis šio kelioėjo per kalnus. Kas kopė į kalnus, turbūt žino, kaip tai nelengva, kai 30 kilogramų kuprinė traukia žemyn, o leidžiantis stumia, kad nespėji kojas statyti. Pėrlipome per visą kalną o priešais kaip siena stovi kitas — dar aukštesnis, dar štatesnis. Minutė poilsio, šaukštą gliukozės, gurkšnį vandens ir — pirmyn. Kabindamiesi į šaknis, uolas, perkopiame ir per antrą kalną, o prieš akis — trečias. Dabar jau nieko nesinori — nei gliukozės, nei vandens, tik kristi kur nors po skarotos eglės šaka ir pailsėti. Nors žliaugia prakaftas, sukasi galva, žaliuoja akyse, kuprinę prie žemės lenkia, tačiau kad ir „keturiomis kojomis“ kaip vabalas vistiek ropojį į trečią kalną. Šiaip taip perkopėme ir trečią kalną. Tačiau iki Malyškino dar eiti ir eiti.

Sutemo, išsigiedrinusiame danguje išžiebė milijonai žvaigždžių, o Malyškino kaip nėra, taip nėra. Pagaliau beinančius tarsi iš miego pažadino kažkur netoli skambantis šunų lojimas — vadinasi atėjome. Tik dabar pajutome baisų nuovargį. Nenusiėmę kuprinę, sukritome ant rastos žolės ir taip turbūt būtume nakvoję, jeigu ne Olegas, Jura ir vadovas. Jie užkūrė laužą, išvirė stiprios arbatos, kuri mus šiek tiek atgaivino.

Atrodo, nespėjome sumigti, o jau reikia vėl keltis. O kokia graži rytmečio gamta: dalis pievos žydi raudonai, kita dalis — gelsvai, o dar kita — baltai. Iš rūko, tarsi iš pieno jūros, lyg aisbergai kyšo barakų griuvėsiai, kažkur horizonte iš rūkų vaduojasi mūsų perkopti kalnai, rytuose ryžtingai į zenitą rیتasi saulė. Šį kartą gana nesunkiai radome tremtinių kapines, tačiau ne lietuviškas, o rusiškas. Ka-

puose baisus valzdas: mėtosi žmonių kaulai, kaukuolės, keli mažičiai, sutręšę pravoslaviški kryželiai liudija, kad čia palaidoti ne lietuviai. Bandėme rasti ir lietuviškus kapus, tačiau veltul. Ir čia gyvenantys žmonės šakė, kitokių kapų nežina.

Prieš išeidami toliau, dar šiek tiek pakalbėjome su vietiniais gyventojais. Iš pokalbio paaiškėjo, kad jie verčiasi medžiokle ir gyvulininkyste, į artimiausią parduotuvę, kuri yra beveik už 40 kilometrų, nukanka vieną kartą per savaitę, nusiperka duonos, konservų ir sakosi nebologai gyveną. Aple lietuvių nieko nežino, nes čia dar ne taip seniai įsikūrę.

Saulė persiritus per zenitą, palikom Malyškino vienkiemį, vargingus, bet nuoširdžius ir svetingus jo žmones. Nebereikėjo brautis per taigą, lipiti per kalnus, žingsniavome gana nebologu miško keleliu. Dažnos balos ir purvas buvo gerokai mieliau negu taigos tankmė, grasinanti paklaidinti savo labirintuose. Pasistiprinę gliukoze ir vitaminais, gana nesunkiai nuėjome 10 kilometrų ir patekom į buvusį tremtinių kaimą Alatajų. Čia būta didelio kaimo, net parduotuvė buvo, tačiau dabar belikęs vienas namas, kuriame labai skurdžiai gyveno senatvės išvarginti senelis su pačia. Atėję į Alatajų, nustebome pamatę kaimo teritorijoje besiraistančią ir kažkur miške išnykstančią aukštą spygliuotos vielos tvorą — nejaugi tai likę nuo „anų laikų“. Kaip vėliau sužinojome, tai šiek tiek vėlesnių laikų reliktas: iš šių vielų tvora aptvertą voljerą iš miško būdavo suvaromi žvėrys ir čia medžioklavo iš užsienio atvykę medžiotojai. O mūsų šalis tokiu būdu medžioklavo valūtą.

P. MONTVILA
(Bus daugiau)

(Pabaiga. Pradžia Nr. 243)

Lietuviškų kapinių neradome. Gal jos buvo voljero teritorijoje ir jas tyčia sunaikino piktos valios žmonės? Galbūt.

Kitą dieną, perbridę „ledinį“ vandenį (+6°C) plukdančią upę, gražiomis jos pakrantėmis nulingavome į Charkatal kaimą. Paėję kelias valandas, priėjome lūšnelę, iš kurios kamino kilo baltas dūmelis — gyvena žmonės. Dar labiau apsidžiaugėme, kai už jos pamatėme stovintį sunkvežimį. Visi tarsi atgilo, vildamiesi, kad pavėžins. Ilgai nesvarstę, pasiuntėme „delegatus“ prašyti transporto. „Delegatai“ žmones rado bevalgančius. Seimininkas, sužinojęs, ko mes norime, paliko nesuvalgytą viršalą, įpiršo kelis kepalukus forminės duonos, lyg nujausdamas, kad mes jos neturime, ir greitai užkūręs „gaziką“ nukratė mus į Charkatal kaimą.

Pripratę viską sverti pinigais, netgi paslaugas, norėjome atsilyginti, užmokėti vairuotojui, bet šis atsisakė imti iš mūsų pinigų, sakydamas, kad tokioje gamtos stichijoje darant paslaugą galvoti ar tikėtis naudos yra nuodėmė. Taiga čia žmogų taip išauklėjo. Kiekvieną dieną gresiantis piktas gamtos „pūkštis“ išugdė žmogui nuoširdumą, paslaugumą, pareigos jausmą padėti nelaimės ištiktajam. Deja, kaip tik šių bruožų trūksta Lietuvos žmogui. Tai jausdavome kiekvieną kartą bendraudami su čiaabuviais.

Vietovė Charkatal — viena gražiausių Pabaikalės nacionaliniame parke.

Mums atvykus, iš vienišos trobelės pabiro gausybė vaikų. Kaip jie nuoširdžiai džiaugėsi, galį pabendrauti su nepažįstamais žmonėmis! Vaikai padėjo surasti kapines. Dar niekada nebuvo taip sunku jas tvarkyti, kaip šikart. Charkatajuje sutvarkėme dvi kapines. Čia kry-

žiai gerokai mažesni už matytus kitose kapinėse ir padaryti ne iš maumedžio, o iš pušies, todėl daugelis supuvę, sutręšę, retas kuris tebestovi, tvorelės taip pat supuvę, išvirtę. Kapų kauburėliai labai nežymūs, susmėgę, užžėlę vešlia žole, todėl norint juos paaukštinti, reikėdavo pirmiausia juos surasti, iščiupinėjant kiekvieną kapinių žemės pėdą. Tai buvo įmanoma padaryti tik apipjovus žolę — visos juk nenupeši rankomis. Mūsų džiaugsmui, gyventojai turėjo dalį, čia vadinamą „litovka“.

Kitas dienas vėl liūtį keltė liūtis, pažėmė šliaužiančius debesį lyg stulpai ramstė iš kalnų šlaitų kylanti drėgmė. Snioščiame liūčiui, bėgdavome į trobą, todėl turėjome progos išsamiu susipažinti su čiaabuvių buitimi. Iš išorės sulopytas, paramstytas namelis ne geriau atrodė ir iš vidaus. Kartonu arba laikraščiu apklijuotos sienos, išdaužyti langai užkamšioti skudurais, geležinės lovos, kiti baldai, pačių daryti. Visur tyro šlapi-

mo kvapas, šmirinėja ir cypauja žiurkės, pelės, aplink kojas trinasi ilgaplaukės Sibiro katės. Nors čia gyvena skurdūs ir tamsūs žmonės, tačiau nuoširdūs ir geranoriški.

Iš Charkatajaus išėjome tuo pačiu keliu, kuriuo ir atėjome. Grįžome į Alatają, o iš jo nesibaigiančio lietaus permerktu keliuku nuklampojo į Ceremšanską.

Dieną pradėję Charkatajuje, planavome pabaigti Bolšaja Rečka kaime. Turbūt jo būtime nepasiekę, jeigu ne Ceremšankos kaimo šeimininko gera valia, nuoširdumas. Jis pasisiūlė mus nuvežti į Bolšaja Rečka kaimą traktoriumi.

Kai dangus ėmė temti, pagaliau pasiekėme upės vardu vadinamą kaimą. Nežinojome, kaip atsidėkoti geradariui, pervežusiam mus tokiu, vos ne pragaro keliu. Padovanojome jam kelis lietuviškus ženklukus, simboliškai pakvietėme apsilankyti Lietuvoje ir išskubėjome ieškoti vietos nakvyni. Skanią vakarą buvo arbata, kaip niekad ilgai

prie laužo skambėjo gitarra ir liūdnesnės nei anksčiau dainos. Galbūt todėl, kad ekspedicija artėjo į pabaigą, kad Bolšaja Rečka — paskutinis kaimas, kuriame dar mūsų laukia tremtinių kapai, galbūt todėl, kad nereikės klaidžioti taigoje žvėrių takais, kopti per kalnus klampoti per pelkes.

Kitą dieną, ieškodami kapinių, apvaikščiojome kaimą. Tai nemažas, turintis apie 5 tūkstančius gyventojų, tipiškas rusiškas kaimas: iš už aukštų tvorų kyšo viena į kitą panašios bakūžės, į gatvę atsukusios po tris langus, papuoštus meniškai išdrožinėtomis langinėmis. Prie už tvorą aukštesnių vartų ant suoliukų sėdi bobutės ir diedukai. Jaunimo kaime labai mažai. Brisdami gatvelių purvynu, gyventojų padedami, suradome kapines. Tai buvo paskutinės, šeštos, mūsų sutvarkytos kapinės.

Siame kaime sutikome ir lietuvių. Vieni dar moka tėvų kalbą, kiti jau užmirę, o dar kiti jos nė nemokėjo. Didelio noro grįžti į Lietuvą nerodo netgi tie, kurie joje gimę. Vieni neturi pas ką grįžti į Lietuvą, kiti čia sukūrė šeimas, užaugino vaikus, susiję gyvenimą su šiuo kraštu. Bet daugelis nenori gyventi nei čia, nei Lietuvoje, abejingi Pertvarkai, netiki gražiais žodžiais. Gal kitur Sibiro lietuviai kitokie?

Dar kelias dienas praleidome Bolšaja Rečka kaime, mus beveik visą ekspediciją lydėjusio lietuvio Olego Gedos namuose. O po to išvažiavome į Listvenką — gyvenvietę, įsikūrusią Baikalo pakrantėje. Ten susitikome su kitomis mūsų ekspedicijos grupėmis, pasidalinome išpūdžiais, pailsėjome. Netikėtai pasirodžiusi saulė leido išsidžiovinti rūbus, palapines, visą mantą, išsimaudyti Baikale ir su gera nuotaika grįžti namo.

Povilas MONTVILA